

Борисенко Н. Д.,*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри англійської філології та перекладу
Житомирського державного університету імені Івана Франка
<https://orcid.org/0000-0002-2713-4864>***Ласінська Т. А.,***кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
<https://orcid.org/0000-0002-9513-1817>*

СТРАТЕГІЯ ВВІЧЛИВОСТІ У ПЕРСОНАЖНОМУ МОВЛЕННІ ГЕРОЇВ ОСКАРА ВАЙЛДА: СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті розглянуто використання мовленнєвих актів, що реалізують стратегію ввічливості або порушують принцип ввічливості, у персонажному мовленні героїв комедії Оскара Вайлда “The importance of Being Earnest”. Класична комедія положень розповідає про кумедні ситуації, що вимагають швидкої реакції від героїв, поведінка яких спирається на мову пристойності. Розвідка розглядає персонажне мовлення п'єси як таке, що має стилізований характер та узгоджується з принципом та максимами ввічливості, відображаючи стереотипи мовлення аристократичного кола Великої Британії кінця XIX століття. Дослідження зосереджується навколо того, як використання стратегії ввічливості та порушення відповідного принципу у мовленні персонажів конструює характери героїв, дозволяє авторові відтворити суспільну ієрархію вікторіанської епохи. Дослідження констатує, що, оскільки Оскар Вайлд належав до аристократичного кола, у своїй комедії він втілює свій власний досвід спілкування з представниками вищого класу. Цей факт дозволяє розглядати персонажне мовлення як втілення стратегій та моделей спілкування, які були характерними для вищого класу британського суспільства. У розвідці нами розглянуто реалізацію стратегію ввічливості за допомогою низки мовленнєвих актів. З'ясовано, що комплімент та схвалення узгоджуються з максимою схвалення та підвищують статус слухача. Мовленнєвий акт вибачення направлений на збільшення згоди між комунікантами та сигналізує про повагу до адресата. З урахуванням вимог максими щедрості пов'язане використання мовленнєвого акту обіцянки. Непряме прохання демонструє повагу до слухача. У ситуаціях, коли герої п'єси порушують принцип ввічливості, що знижує статус слухача, перевага надається таким мовленнєвим актам та мовним засобам, які мінімізують нанесення шкоди слухачеві. Мовленнєвий акт поради, хоча і порушує максимум такту, дозволяє залишатися у межах ввічливого спілкування, оскільки не є обов'язковим для виконання. Поступка та висування вимог до поведінки слухача порушують особистий простір останнього та вступають у протиріччя з максимами такту та великодушності, в той час, як мовленнєвий акт відмови порушує максимум великодушності. Негативна оцінка слухача нехтує максимумом схвалення та скромності.

Ключові слова: О. Вайлд, драма, персонажне мовлення, соціальний статус, стратегія, мовленнєвий акт, ввічливість.

Постановка проблеми. Персонажне мовлення драматичного твору постійно привертає увагу спеціалістів у галузі лінгвопрагматики та комунікативної лінгвістики [1]. Незважаючи на той факт, що авторами реплік дійових осіб є драматурги, а, отже, драматичний діалог має стилізований характер, останній узгоджується з максимами [2] та стратегіями ввічливості [3], надає уявлення про те, яким чином будується інтеракція у спільноті. У дослідженні ми виходимо з тези про те, що драматург як член спільноти наділяє своїх героїв тими стратегіями мовлення, які є характерними для представників цієї спільноти, оскільки має на меті створити образи, які відображають мовлення типових членів суспільства.

З іншого боку, персонажне мовлення драматичного твору, який є майже повністю діалогом або полілогом, є практично єдиним засобом характеристики дійових осіб, їхніх взаємовідносин [4] та надає вичерпну інформацію про їхню соціально-статусну позицію. Остання визначається як певне місце, яке є більш чи менш престижним, що займає комунікант у ієрархії спільноти чи групи. Статус особи формується на основі її приналежності до прошарку суспільства, походження, віку, роду занять, освіти та статі, що дозволяє говорити про комплексний характер статусу [5]. Мовлення індивіда відображає його статус та сигналізує слухачеві на яку повагу мовець розраховує у взаємодії. У цьому зв'язку особливу роль відіграє використання стратегії ввічливості, яка дозволяє учасникам спілкування відводити опонентам ту роль, на яку останні претендують.

П'єса “The importance of Being Earnest” [6] належить до жанру комедії положень, де дійові особи потрапляють у кумедні обставини [7], які вимагають від них кмітливих рішень, та використовують кодекс поведінки, що спирається на мову пристойності [8]. З іншого боку, зазначений твір сприймається літературознавцями як соціальний коментар, що зосереджує увагу на поверхневості представників аристократичного кола вікторіанської епохи [9]. Прагматичний підхід до аналізу персонажного мовлення, використання основних положень теорії мовленнєвих актів дозволяє глибше зрозуміти, як такі автори, як О. Вайлд, створюють діалог, що одночасно розважає та тонко критикує суспільні норми [10], демонструє розвиток

дійових осіб та сюжету через стратегічний лінгвістичний вибір та взаємодію персонажів [11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження драматичних творів у царині мовознавства направлені на визначення того, наскільки драматичний діалог відображає реальне спілкування представників спільноти та співвідноситься з ним [12]. Важливим аспектом прагматичного аналізу драми є вивчення того, як персонажне мовлення узгоджується з максимами принципу ввічливості та кооперації, керує динамікою комунікативної взаємодії та впливає на стосунки персонажів [4]. Наразі дискурсивний підхід до дослідження мови драми класифікує п'єси як окремий жанр, визнаючи їхню унікальну дискурс-структуру, яка забезпечує розвиток персонажів через діалог [13]. Висловлення персонажів розглядаються як комунікативна дія, а мовленнєві акти аналізуються як один з основних засобів зображення дійових осіб [14]. Водночас, дослідники зазначають, що комплексний аналіз драматичного діалогу у ракурсі теорії мовленнєвих актів та принципу ввічливості залишається сферою, що потребує подальших розвідок [15].

Актуальність дослідження драматичного діалогу крізь дзеркало прагматики визначається і тим, що такий підхід дозволяє виявити соціальну динаміку драматичних текстів та забезпечити інтерпретацію персонажного мовлення із урахуванням прихованих смислів, що містяться у репліках дійових осіб [15]. Такі дослідження включають аналіз невідповідності між тим, що персонаж говорить, і тим, що імпліцитно передано, концепцію, що є центральною для розуміння нюансів взаємодії персонажів та тематичного розвитку в п'єсах [1].

Дослідження принципу ввічливості на матеріалі драматичного тексту отримало новий поштовх у ХХІ столітті [2; 16]. Так, зв'язок між використанням модальних дієслів та дотриманням і порушенням принципу ввічливості у персонажному мовленні драматичних творів досліджують на матеріалі п'єс В. Шекспіра. Застосування прагматичного аналізу до драматичних текстів новоанглійського періоду дозволяє висвітлити складну взаємодію стратегії ввічливості, засобів епістемічної модальності та пресупозицій, які разом сприяють стратегічній організації дискурсу персонажів [17]. Крім того, реалізацію стратегій ввічливості як демонстрацію соціального статусу вивчають на матеріалі античних трагедій [18].

Постановка завдання. Наша розвідка присвячена дослідженню того, як персонажне мовлення комедії Оскара Вайльда "The importance of Being Earnest" [6] конструє характери героїв, сприяє розгортанню сюжету та відтворює складний ієрархічний соціо-культурний контекст вікторіанської епохи [11; 19; 20] в аспекті реалізації ввічливих та неввічливих стратегій та дозволяє персонажам реалізувати власні позалінгвальні цілі [21; 22]. У класичній комедії Оскара Вайльда "The importance of Being Earnest" двоє джентльменів закохуються в дівчат, які мріють вийти заміж за чоловіка на ім'я Ернест. Щоб сподобатися коханим, обидва чоловіки починають користуватися цим іменем, що призводить до кумедних непорозумінь. Наприкінці все з'ясовується: друзі виявляються рідними братами, старшого з них справді зовуть Ернест, тож ніщо більше не заважає їхнім весіллям.

Методика дослідження. У нашій розвідці ми виходимо з того факту, що хоча репліки персонажів є створеними британським драматургом О. Вайлдом, останній є членом британської лінгвокультурної спільноти, відноситься до вищого класу

суспільства, а, отже, у своїй комедії виводить таких дійових осіб, мовлення яких втілює його особистий досвід спілкування та стереотипи його оточення щодо того, як мають поводитися представники аристократії. Цей факт дозволяє нам досліджувати персонажне мовлення п'єси О. Вайльда як відображення тих моделей спілкування, які дійсно використовувалися в аристократичному колі у Великій Британії у 1890х роках, коли була написана комедія.

На першому етапі розвідки шляхом суцільної вибірки у п'єсі Оскара Вайльда "The Importance of Being Earnest" у мовленні персонажів, що належать до аристократичного кола, виокремлено репліки, які реалізують стратегію ввічливості або порушують принцип ввічливості. На другому етапі було класифіковано та описано мовленнєві акти та мовні засоби, які сприяють реалізації зазначеної стратегії або порушують принцип ввічливості. Третій етап дослідження включив узагальнення результатів та формулювання подальших перспектив дослідження.

Виклад основного матеріалу. Дослідження мовлення дійових осіб комедії "The Importance of Being Earnest" дозволяє виокремити стратегію ввічливості та мовленнєві акти, що її реалізують чи порушують принцип ввічливості, у мовленні персонажів. У розвідці ми виходимо з тези про те, що, відповідно до принципу ввічливості, остання є цілісною багатоаспектною нормою, що включає у себе уявлення членів окремої верстви або лінгвокультурної спільноти про етичні норми поведінки у процесі спілкування [3]. Ввічливість як стратегія передбачає поблажливість до слухача, врахування його інтересів, зменшення розбіжностей з ним, взяття на себе обіцянок та демонстрацію симпатії [2]. За такого сценарію мовець, використовуючи стратегію ввічливості, визнає за слухачем ту соціальну роль, на яку останній претендує, або відводить йому навіть більш високу роль. У протилежному випадку, коли мовець не враховує інтереси слухача, говоримо про порушення мовцем принципу ввічливості.

У руслі стратегії ввічливості реалізуються мовленнєві акти компліменту, які відповідають реалізації максими схвалення, що радить мовцю схвалювати особистість та вчинки слухача. Комплімент характерний для мовлення персонажів-чоловіків та демонструє у п'єсі їхнє захоплення жінками. Наприклад:

Algernon: *Because you are like a pink rose, cousin Cecily* [6].

Jack: *You're quite perfect, Miss Fairfax* [6]. Як бачимо з вищенаведених прикладів, комплімент стосується зовнішності жінки (*like a pink rose*) та її особистості (*quite perfect*).

Мовленнєвий акт схвалення, що узгоджується з відповідною максимою, стосується позитивної оцінки розумових та моральних якостей слухача та не обмежується спілкуванням представників протилежних статей. Як от у мовленні молодшої жінки, яка звертається до своєї наставниці:

Cecily: *How wonderfully clever you are!* [6]. У цьому випадку схвалення розумових здібностей співбесідниці підсилюється прислівником *wonderfully*, що має значення *in a way or to an extent that excites wonder, astonishment, or amazement* [23] та демонструє високий ступінь захоплення якостями адресата.

Мовленнєвий акт вибачення, що узгоджується з вимогою збільшувати власні витрати та демонструвати повагу до співрозмовника, реалізується тіткою по відношенню до племінника:

Lady Bracknell: *I'm sorry if we are a little late, Algernon, but I was obliged to call on dear Lady Harbury* [6]. При цьому, мовець

сигналізує слухачеві про залежність вибачення від порушення правил поведінки (*if we are a little late*). Додатково використано мовленнєвий акт самовиправдання з дієсловом у пасивному стані *to oblige*, що має значення *to force someone to do something, or to make it necessary for someone to do something* [24] та підкреслює обов'язковий характер дії, яка змусила мовця порушити правила етикету.

Обіцянка як мовленнєвий акт відповідає максимі щедрості, відповідно до якої мовець намагається збільшувати власні витрати у спілкуванні. До прикладу:

Algernon: *I'll speak to Bunbury, Aunt Augusta, if he is still conscious, and I think I can promise you he'll be all right by Saturday* [6]. У цьому випадку племінник використовує подвійну обіцянку, звертаючись до тітки, якій хоче догодити.

Відповідно до максими такту мовець має поважати автономію слухача та зменшувати вимоги до нього. У цьому зв'язку непрямий мовленнєвий акт прохання, який реалізує запит дозволу, має на меті отримати від слухача згоду на здійснення мовцем певних дій. Наприклад:

Jack: *And I would like to be allowed to take advantage of Lady Bracknell's temporary absence...* [6]. Як бачимо з прикладу, фраза *I would like to* слугує для ввічливого вираження бажання мовця, пасивна конструкція *to be allowed* підкреслює, що рішення щодо реалізації бажання мовця поспілкуватися зі слухачем на самоті залежить саме від слухача.

Особливий інтерес в аналізованому матеріалі представляють випадки, коли мовці, які належать до аристократичного кола, використовують мовленнєві акти, що знижують статус слухача та порушують принцип ввічливості. Так, мовленнєвий акт поради підвищує статус мовця, відводить йому роль компетентної людини, знижує статус слухача та ставить його у залежне від мовця становище людини, яка потребує інструкції щодо подальшої поведінки. Хоча цей мовленнєвий акт дозволяє уникнути прямого спонукання до дії та не є обов'язковим до виконання, він порушує максиму такту та автономію співбесідника:

Jack: *You had much better dine with your Aunt Augusta* [6]. У спілкуванні друзів для реалізації поради використовується структура *You had better* підсилена кваліфікатором *much*.

Мовленнєвий акт поступки демонструє, що мовець вимушений взяти на себе певні зобов'язання по відношенню до слухача. Комбінування поступки з умовою, що висуває вимоги, після виконання яких слухачем мовець піде на поступку, порушує максиму такту та великодушності. До прикладу:

Algernon: *I'll reveal to you the meaning of that incomparable expression as soon as you are kind enough to inform me why you are Ernest in town and Jack in the country* [6]. Під час використання комбінації мовленнєвого акту поступки та умови, остання зменшує свою категоричність за рахунок формальної лексики (*to inform me*) та позитивної характеристики прогнозованої поведінки слухача (*you are kind enough*).

Максима великодушності порушується, коли реалізується мовленнєвий акт відмови. Наприклад:

Algernon: *I am afraid, Aunt Augusta, I shall have to give up the pleasure of dining with you to-night after all* [6]. Використання модального еквівалента *have to* дозволяє мовцю акцентувати увагу на вимушеному характері відмови. Позитивна характеристика події (*pleasure of dining with you*) додатково знижує негативний ефект від відмови.

Мовленнєвий акт негативної оцінки, що порушує максиму схвалення та скромності, пом'якшується завдяки використанню низки засобів, що знижують її грубість:

Algernon: *I think that is rather mean of you, Ernest, I must say* [6]. Як бачимо з прикладу, негативна оцінка, яка реалізована за допомогою прикметника негативної оцінки (*mean*) пом'якшується за рахунок використання кваліфікатора (*rather – quite; to a slight degree* [24]), що знижує ступінь оцінки. Використання фраз *I think* та *I must say* робить оцінку більш суб'єктивною та сигналізує про вимушений характер її демонстрації.

Висновки. Розвідка дозволила дійти висновку, що у п'єсі Оскара Вайльда "The importance of Being Earnest", що є комедією положень, персонажі, які належать до аристократичного кола, у приватному спілкуванні реалізують стратегію ввічливості завдяки низці мовленнєвих актів. Серед останніх виділяємо комплімент та схвалення, що відповідають максимі схвалення, яка рекомендує висловлювати позитивну оцінку слухача; вибачення, що, відповідно до максими згоди, направлене на створення гармонійних стосунків, уникнення конфлікту та незгоди; обіцянку, яка реалізує вимоги максими щедрості, що приписує адресанту брати на себе зобов'язання відповідно адресата; непряме прохання, яке демонструє повагу до слухача. Водночас, у персонажному мовленні має місце порушення принципу ввічливості та його максимум у тих випадках, коли дійові особи реалізують мовленнєві акти поради за рахунок того, що порушується максима такту. Мінімізація нанесення шкоди забезпечується ввічливим та необов'язковим характером мовленнєвого акту. Максиму такту та великодушності порушують мовленнєві акти висування вимог до слухача та поступки, яка демонструє вимушений характер взяття на себе зобов'язань. У протиріччя з максимою великодушності вступає мовленнєвий акт відмови. Негативна оцінка адресата порушує одночасно максими схвалення та скромності. **Подальші перспективи дослідження** полягають у вивченні застосування стратегії ввічливості у персонажному мовленні сучасної американської драми.

Література:

1. Betti M. J., Khalaf N. S. A Pragma-Stylistic Study of Implicature in Shakespeare's Hamlet and Twelfth Night. *International Linguistics Research*. 2021. 4(3), P. 12–31. <https://doi.org/10.30560/ilr.v4n3p12>
2. Leech G.N. The Pragmatics of Politeness. Oxford : University Press, 2014. 343 p.
3. Brown P., Levison S. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1987. 345 p.
4. Piazza R. Dramatic discourse approached from a conversational analysis perspective: Catherine Hayes's Skirmishes and other contemporary plays. *Journal of Pragmatics*. 1999. Vol. 31. Issue 8. P. 1001–1023. [https://doi.org/10.1016/S0378-2166\(99\)00050-8](https://doi.org/10.1016/S0378-2166(99)00050-8)
5. Mallinson Ch. Social Class, Social Status and Stratification: Revisiting Familiar Concepts in Sociolinguistics. *University of Pennsylvania Working Papers in Linguistics*. 2007. Vol. 12. Issue 2. P. 149–163.
6. Wilde O. The Importance of Being Earnest. London : Penguin Popular Classics, 1994. 67 p.
7. Tadie A. "An age of surfaces": the language of the comedy in The 'Importance of Being Earnest' by Oscar Wilde. *Études anglaises*. 2005. Vol. 58. Issue 3. P. 323–335.
8. Mackie G. The Function of Decorum at the Present Time: Manners, Moral Language, and Modernity in "an Oscar Wilde Play". *Modern Drama*. 2009. № 52. P. 145–167. <https://doi.org/10.3138/md.52.2.145>

9. Lalonde J. A "Revolutionary Outrage": The Importance of Being Earnest as Social Criticism. *Modern Drama*. 2005. Vol. 48. # 4. P. 659–676. <https://doi.org/10.1353/mdr.2006.0032>.
10. Ступницька Г.І. Жанрові особливості комедій О. Вайлда «Як важливо бути серйозним» і Б. Шоу «Зброя і людина». *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки*. 2010. №10. С. 116–125.
11. Bennison N. Discourse analysis, pragmatics and the dramatic 'character': Tom Stoppard's Professional Foul. *Language and Literature*. 1993. № 2 (2) P. 79–99.
12. Yugay N. Y. The Analysis Of Personage Speech Characteristics In Pragmatic Aspect. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*. 2021. № 12. P. 127–130. <https://doi.org/10.37547/tajssei/Volume03Issue12-21>.
13. Culpeper J., McIntyre D. Drama: Stylistic Aspects. *Encyclopedia of Language & Linguistics* / ed. by K. Brown. Amsterdam : Elsevier Ltd, 2005. P. 772–786.
14. Нечай Н.В. Емфатизація мовлення персонажів драматичного тексту в перекладі. *Закарпатські. Філологічні студії*. Випуск 13. Том 3. Видавничий дім. «Гельветика». 2020. С. 56–60. 1 <https://doi.org/0.32782/tps2663-4880/2020.13-3.10>
15. Sinha K. The Role of Pragmatics in Literary Analysis: Approaching Literary Meaning from a Linguistic Perspective. *International Journal of English and Comparative Literary Studies*. 2021. Vol. 2. Issue 2. P. 29–40. <https://doi.org/10.47631/ijecls.v2i2.211>
16. Борисенко Н.Д. Відмова кризь призму принципу ввічливості: комунікативно-прагматичний аспект (на матеріалі сучасної британської драми). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2016. № 22. С. 77–79.
17. Nakayasu M. Modals, Speech Acts and (Im)Politeness: Interactions in Shakespeare's Plays. *Studia Anglica Posnaniensia*. 2013. Vol. 48. Issue 4. P. 5–33. <https://doi.org/10.2478/stap-2013-0012>
18. Emde Boas van E. Language and Character in Euripides' Electra. Oxford : Oxford University Press, 2017. 319 p.
19. Hasan A. The power of words: Exploring language and communication in English literature. *Journal of Language, Literature, Social and Cultural Studies*. 2024. №2. P. 122–134. <https://doi.org/10.58881/jllscs.v2i2.80>
20. Rahman F., Weda, S. Linguistic deviation and the rhetoric figures in Shakespeare's selected plays. *XLanguage 'European Scientific Language Journal'*. 2019. Vol. 12. Issue 1. P. 37–52. <https://doi.org/10.18355/XL.2019.12.01.03>
21. Al-Duleimi A., Hammoodi W. A Pragmatic Study of Strategic Maneuvering in Selected Political Interviews. *Open Journal of Modern Linguistics*. 2015. Vol. 5. P. 79–99. <https://doi.org/10.4236/ojml.2015.51008>
22. Jegede O.O. Speech Acts in the Digital Sphere: A Corpus-Based Exploration of Interactional Dynamics on Social Media Platforms. *Corpus-based Studies across Humanities*. 2024. Vol. 2 Is. 2. P. 359–383. <https://doi.org/10.1515/csh-2024-0023>
23. Merriam-Webster: America's Most Trusted Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/>
24. Cambridge Free English Dictionary and Thesaurus. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/>

Borysenko N., Lasinska T. The strategy of politeness in the personages' speech of Oscar Wilde's characters: a sociolinguistic aspect

The article examines the use of speech acts that implement the strategy of politeness or violate the principle of politeness in the personages' speech of Oscar Wilde's comedy 'The Importance of Being Earnest'. This classic comedy of manners presents comical situations that require quick reactions from the characters, whose behaviour is based on the language of propriety. The research examines the personages' speech as stylized and consistent with the principle and maxims of politeness, reflecting the speech stereotypes of the aristocratic circles of late 19th-century Britain.

The study focuses on how the use of politeness strategies and violations of the corresponding principle in the personages' speech construct their personalities, allowing the author to reflect the social hierarchy of the Victorian era. The study states that, since Oscar Wilde belonged to aristocratic circles, he embodies his own experience of communicating with the upper class members in his comedy. This fact allows us to consider the characters' speech as the reflection of the communication strategies and models that were characteristic of the upper class in British society. In this study, we examine the implementation of the politeness strategy through a series of speech acts. We have found out that compliments and approvals agree with the maxim of approval and raise the status of the listener. The speech act of apology is aimed at increasing agreement between interlocutors and signals respect for the addressee. The use of the speech act of promise is associated with the requirements of the maxim of generosity. Indirect request demonstrates the respect for the listener. In situations where the characters in the play violate the principle of politeness, which lowers the status of the listener, preference is given to speech acts and language means that minimize harm to the listener. The speech act of advice, although violating the maxim of tact, allows the speaker to remain within the bounds of polite communication, since it is not obligatory to react to it. Concessions and demands to listener's behaviour violate the listener's personal space and contradict the maxims of tact and generosity, while the speech act of refusal violates the maxim of generosity. The listener's negative assessment neglects the maxims of approval and modesty.

Key words: O. Wilde, drama, personages' speech, social status, strategy, speech act, politeness.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 24.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 20.11.2025

Дата публікації: 30.12.2025